

WYWIAD ŚRODOWISKOWY w postępowaniu karnym i postępowaniu w sprawach nieletnich

Wybrane zagadnienia

Zdj. A. Paciorek.

asp. szt. Arkadiusz Paciorek

Zakład Techniki Operacyjnej CSP

asp. szt. Leszek Myszkowski

Zakład Kryminalny CSP

Jedną z definicji wywiadu mówi, że jest to „metoda zbierania określonych informacji i badania opinii publicznej, polegająca na przeprowadzaniu odpowiednio ukierunkowanych i planowych rozmów”¹. Tak więc szeroko rozumiany wywiad należy do jednej z najstarszych metod wykorzystywanych do zbierania i gromadzenia informacji na interesujący nas temat. W celu przeprowadzenia wywiadu należy odpowiednio przygotować, czyli zaplanować przebieg rozmowy. Poprzez odpowiednio ukierunkowane pytania, zadawane w odpowiedni sposób, jesteśmy w stanie kontrolować przebieg rozmowy w satysfakcjonujący nas sposób. Niniejszy artykuł ma na celu omówienie wybranych rodzajów wywiadu przeprowadzanego przez Policję, w tym wywiadu środowiskowego oraz wywiadu środowiskowego w sprawach nieletnich.

Przygotowanie do przeprowadzenia wywiadu

Przeprowadzając wywiad, należy pamiętać o głównych zasadach jego przeprowadzania. Jak powszechnie wiadomo, wywiad, choć od razu kojarzony z Policją, może być również prowadzony przez inne podmioty. Idąc do lekarza, spotykamy się z wywiadem lekarskim, oglądając TV, natrafiamy na wywiad ze znanym piłkarzem. Główną cechą charakteryzującą wszystkie podane przykłady jest zrozumienie punktu widzenia osoby, z którą przeprowadzamy wywiad. Poprzez empatię i wprowadzenie elementu wraź-

liwości emocjonalnej w dużo lepszym stopniu jesteśmy w stanie dotrzeć do naszego rozmówcy. Powinniśmy zdać sobie sprawę z tego, jaki ostatecznie cel chcemy osiągnąć. Poprzez odpowiednio ukierunkowane pytania możemy antycypować interesujące nas treści. Do wywiadu musimy się dokładnie przygotować – w zależności od tego, z kim mamy do czynienia. Aby dobrze przygotować się do wywiadu, musimy połączyć merytorykę i opanowanie. Ważne jest również, żeby osoba, z którą rozmawiamy, czuła się komfortowo. Takie warunki uatrakcyjnią rozmowę, a zarazem sprawią, że respondent się otworzy. Komfort to również ograniczenie wszystkich czynników wpływających

POSTĘPOWANIE KARNE I POSTĘPOWANIE WS. NIELETNICH

niekorzystnie na przebieg konfrontacji. Zadając pytania, musimy pamiętać, aby były w pełni zrozumiałe dla naszego rozmówcy. Najlepiej mieć wcześniej sporządzoną listę pytań bądź zagadnień, którym chcemy poświęcić czas. Zarówno podczas formułowania pytań, jak i podczas komentarzy należy kierować się obiektywizmem².

Taktyka przeprowadzania wywiadu – rodzaje pytań

Istnieje wiele metod i taktyk prowadzenia wywiadu. Według W. Głodowskiego możemy wyodrębnić rodzaje pytań.

- 1. Pytania otwarte**, charakteryzujące się ogólnością. Pytania te dotyczą ogólnych informacji. Zadając tego typu pytanie, mamy na względzie otrzymanie swobodnej, nieograniczonej odpowiedzi. Pytania takie pozwalają również na otwarcie kolejnych wątków.
- 2. Pytania zamknięte**. Jest to przeciwieństwo pytań otwartych. Chcemy otrzymać krótką i konkretną odpowiedź. Pozwalają na skoncentrowanie naszego rozmówcy w obrębie jednego tematu, bez niepotrzebnego wybiegania w inne sfery. W. Głodowski pytania zamknięte dzieli dodatkowo na pytania umiarkowanie zamknięte (np. w celu uzupełnienia jakiejś informacji) oraz pytania wysoce zamknięte.
- 3. Pytania parafrazujące** – odzwierciedlają przekazy respondenta. Poprzez tę metodę upewniamy się co do wcześniejszych wypowiedzi rozmówcy. Zadajemy odpowiednio sparafrazowane pytania, np. „Czyli innymi słowami uważasz, że...”, „O ile dobrze rozumiem, to...” itp. Po pierwsze, upewniamy się co do stopnia zrozumienia wypowiedzi, po drugie, niejako zachęcamy respondenta do uzupełnienia informacji.

Wywiad środowiskowy

Wywiad środowiskowy zazwyczaj opracowuje kurator sądowy. To na podstawie jego opinii sąd może ustalić potrzebne do prowadzenia postępowania informacje. Jeżeli chodzi o zakres tematyczny wywiadu środowiskowego, to może on mieć bardzo szerokie spektrum. W zainteresowaniu może być zarówno środowisko szkolne, uczelniane, pracy, jak i stan majątkowy oraz stan zdrowia. Jak wynika z art. 214 § 1 Kodeksu postępowania karnego³: „W razie potrzeby, a w szczególności gdy niezbędne jest ustalenie danych co do właściwości i warunków osobistych oraz dotychczasowego sposobu życia oskarżonego, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, zarządza w stosunku do oskarżonego przeprowadzenie wywiadu środowiskowego przez kuratora sądowego lub inny podmiot uprawniony na podstawie odrębnych przepisów, a w szczególności uzasadnionych przypadkach przez Policję”.

Należy rozumieć więc, że przepis ten pozwala na zebranie danych o osobie oskarżonej przy zastosowaniu wywiadu środowiskowego. Celem takiego wywiadu jest sporządzenie opinii o oskarżonym, ale gdy zachodzi potrzeba, można go zarządzić w innych przypadkach. Jednym z nich jest sytuacja, w której wystosowano wniosek o warunkowe przedterminowe zwolnienie skazanego z odbywania kary. Wtedy potrzebna jest ocena środowiska, w którym

skazany miałby funkcjonować po zwolnieniu. W przypadku wnioskowania o odbywanie kary w systemie dozoru elektronicznego sprawdza się m.in. warunki społeczne i lokalowe. Przeprowadzenie wywiadu środowiskowego jest obowiązkowe w przypadku popełnienia zbrodni, a także w stosunku do oskarżonego, który nie ukończył 21 lat w chwili popełnienia czynu zabronionego, jeżeli zarzut dotyczył popełnienia umyślnego występku przeciwko życiu⁴.

Nie można natomiast przeprowadzić wywiadu środowiskowego wobec osób niebędących obywatelami Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 214 Kodeksu postępowania karnego określa zakres przeprowadzanego wywiadu.

Wynik wywiadu środowiskowego powinien w szczególności zawierać:

- 1) imię i nazwisko osoby przeprowadzającej wywiad;
- 2) imię i nazwisko oskarżonego;
- 3) zwięzły opis dotychczasowego życia oskarżonego oraz dokładne informacje o środowisku oskarżonego, w tym rodzinnym, szkolnym lub zawodowym, a nadto informacje o jego stanie majątkowym i źródłach dochodów;
- 4) informacje dotyczące stanu zdrowia oskarżonego, a także o nadużywaniu przez niego alkoholu, środków odurzających, środków zastępczych lub substancji psychotropowych;
- 5) własne spostrzeżenia i konkluzje osoby przeprowadzającej wywiad, zwłaszcza dotyczące właściwości i warunków osobistych oraz dotychczasowego sposobu życia oskarżonego (art. 214 kpk § 4).

Wywiad środowiskowy w sprawach nieletnich

Wywiad środowiskowy w stosunku do nieletnich określają przepisy ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich⁵.

Art. 62. [Wywiad środowiskowy]

1. W celu ustalenia danych dotyczących nieletniego i jego środowiska, obejmujących właściwości i warunki osobiste nieletniego, zachowywanie się nieletniego, jego warunki wychowawcze i życiowe, w tym sytuację rodzinną i bytową rodziny, przebieg nauki lub pracy nieletniego i sposób spędzania czasu wolnego, jego kontakty środowiskowe, stosunek do niego rodziców lub opiekunów nieletniego, podejmowane oddziaływania wychowawcze, stan zdrowia i uzależnienia nieletniego, sąd rodzinny zleca kuratorowi sądowemu przeprowadzenie wywiadu środowiskowego.
2. W wyjątkowych przypadkach przeprowadzenie wywiadu środowiskowego może być zlecone:
 - 1) opiniodawczym zespołom sądowych specjalistów – jeżeli zachodzi potrzeba wydania opinii o nieletnim;
 - 2) pracownikom pedagogicznym młodzieżowych ośrodków wychowawczych, okręgowych ośrodków wychowawczych, zakładów poprawczych lub schronisk dla nieletnich – jeżeli zachodzi potrzeba wydania opinii o nieletnim lub w celu sprawdzenia zachowywania się nieletniego oraz warunków wychowawczych i bytowych, w jakich nieletni przebywa albo będzie przebywał poza młodzieżowym

ośrodkiem wychowawczym, okręgowym ośrodkiem wychowawczym, zakładem poprawczym lub schroniskiem dla nieletnich.

3. Zlecając przeprowadzenie wywiadu środowiskowego, sąd rodzinny określa zakres i termin jego przeprowadzenia.
4. Osoba przeprowadzająca wywiad środowiskowy jest obowiązana zachować w tajemnicy wszystkie okoliczności, o których dowiedziała się w związku z przeprowadzeniem wywiadu.
5. Dane o osobach, które dostarczyły informacji w ramach wywiadu środowiskowego, ujawnia się tylko na żądanie sądu rodzinnego.
6. Osoby, które dostarczyły informacji w ramach wywiadu środowiskowego, mogą być w razie potrzeby przesłuchane w charakterze świadków.
7. W celu ustalenia danych dotyczących nieletniego, o których mowa w ust. 1, w przypadku gdy nieletni przebywa w placówce opiekuńczo-wychowawczej, regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej lub domu pomocy społecznej, sąd rodzinny może, w miejsce zlecenia przeprowadzenia wywiadu środowiskowego, zwrócić się do właściwego podmiotu o informację o nieletnim.

Art. 63. [Czas i miejsce przeprowadzenia wywiadu środowiskowego; pomoc Policji]

1. Wywiad środowiskowy przeprowadza się w porze dziennej. Za porę dzienną uważa się czas od godziny 7 do godziny 22.
2. Wywiad środowiskowy przeprowadza się w miejscu zamieszkania lub pobytu nieletniego, jego rodziców lub opiekuna. Wywiad środowiskowy może być także przeprowadzony w szkole, do której nieletni uczęszcza, lub w miejscu pracy nieletniego.
3. Osoba przeprowadzająca wywiad środowiskowy może żądać niezbędnych wyjaśnień i informacji dotyczących okoliczności objętych zleceniem jego przeprowadzenia.
4. Na żądanie kuratora sądowego albo osoby przeprowadzającej wywiad środowiskowy, o której mowa w art. 62 ust. 2, w celu zapewnienia jej bezpieczeństwa, Policja jest obowiązana udzielić jej pomocy przy wykonywaniu zadań związanych z przeprowadzaniem wywiadu środowiskowego. Udzielenie pomocy przez Policję polega na zapewnieniu kuratorowi sądowemu albo osobie przeprowadzającej wywiad środowiskowy, o której mowa w art. 62 ust. 2, bezpieczeństwa osobistego, dostępu do miejsca przeprowadzania wywiadu oraz porządku w tym miejscu.
5. Z przeprowadzenia wywiadu środowiskowego osoba przeprowadzająca wywiad sporządza sprawozdanie, które niezwłocznie składa sądowi rodzinnemu.
6. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, sposób i tryb przeprowadzania wywiadów środowiskowych o nieletnich oraz szczegółowy sposób ich dokumentowania, mając na uwadze konieczność ustalenia niezbędnych danych dotyczących nieletniego i jego środowiska.

Z powyższych artykułów ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich wynika, że wywiad środowiskowy w tym przypadku przeprowadza kurator sądowy, ale tylko na zlecenie sądu rodzinnego. Zakres wywiadu powinien określić dane dotyczące nieletniego oraz jego środowiska. W wyjątkowych sytuacjach przeprowadzenie takiego wy-

wiadu może zostać zlecone innym organom. Do sytuacji takich ustawodawca zaliczył wydanie opinii o nieletnim lub sprawdzenie zachowywania się nieletniego oraz warunków wychowawczych i bytowych, w jakich nieletni przebywa albo będzie przebywał poza młodzieżowym ośrodkiem wychowawczym, okręgowym ośrodkiem wychowawczym, zakładem poprawczym lub schroniskiem dla nieletnich.

Termin prowadzenia wywiadu środowiskowego wobec nieletniego, a także jego zakres również określa sąd rodzinny. Mimo iż to sąd rodzinny wyznacza termin, należy pamiętać, że wywiad musi odbyć się w porze dziennej. Wywiad prowadzony jest w miejscu zamieszkania nieletniego bądź w szkole lub pracy. Osoba przeprowadzająca taki wywiad jest zobowiązana do zachowania tajemnicy w odniesieniu do wszystkich uzyskanych informacji na temat nieletniego. W razie konieczności, w celu zapewnienia bezpieczeństwa, kurator może skorzystać z pomocy Policji w zakresie przeprowadzania wywiadu środowiskowego. Po przeprowadzonym wywiadzie kurator zobligowany jest sporządzić sprawozdanie, które przedkłada do sądu rodzinnego.

Wywiad to jedno z kluczowych narzędzi, które pomagają zdobywać informacje o osobach, przedmiotach bądź miejscach będących w naszym zainteresowaniu. Dzięki niemu możemy szybko reagować na zagrożenia lub nadchodzące zdarzenia. Skuteczność wywiadu zależy w głównej mierze od jego przygotowania. Każdy szczegół może mieć tu istotne znaczenie. Dobrze jest zrobić wcześniej rozpoznanie drugiej osoby – poszerzenie wiedzy na temat wszystkiego, o co będziemy pytać. Pozwoli to wykluczyć zaskoczenie podczas wywiadu oraz przewidzieć trudny scenariusz lub przebieg rozmów. Warto zaznaczyć, jak ważna jest współpraca między organizacjami, która pomaga wzajemnie się uzupełniać. Pożądane jest współpracowanie również z organizacjami pozapolicyjnymi w celu pozyskiwania kluczowych dla sedna sprawy informacji.

¹ Słownik języka polskiego, *Wywiad*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/wywiad;2541212.html> [dostęp: 29.09.2025 r.].

² W. Głodowski, *Wywiad, czyli rozmowa na temat*, Wydawnictwo HANSA COMMUNICATION, Warszawa 1999, s. 60–61.

³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2025 r. poz. 46, z późn. zm.).

⁴ Tamże, art. 214 § 2.

⁵ Dz. U. z 2024 r. poz. 978, z późn. zm.

Summary

Social background interview in criminal proceedings and juvenile cases: selected issues

This article addresses key aspects of conducting a social background interview in both criminal proceedings and cases involving juveniles. It highlights the importance of proper preparation and ensuring suitable conditions for carrying out the interview. It also refers to the legal framework governing the timing, location, and procedure of such interviews, as well as the role of the Police supporting this process.

Tłumaczenie: Joanna Łaszyn